

Dr. Anton Trstenjak

PSIHOLOŠKI VID SAKRAMENTA POMIRENJA (II)

Prapotreba vjerničkog srca

(Nastava k)*

Tipični stavovi vjernika prema sakramentu pomirenja

S obzirom na primanje sakramenta pomirenja moramo kod vjernika razlikovati nekoliko tipičnih stavova. Ovdje ćemo navesti tri (s podvrstama).

1. Vjernici s anonimnim stavom

Ima vjernika kojima je ispovijed nešto *sasvim anonimno* i zato *neosobno*. Traže što tamniji kut ispovjedaonice. Po mogućnosti ispovjednika koji im je osobno nepoznat, tako da ih ni nepoznat ispovjednik ne može gledati u lice. Zatim jednako hladno, kratko, apstraktno nabrajaju svoje grijehe i žele da im svećenik isto tako kratko, bez osobnih savjeta i opomena dadne odrješenje. Anonimno su živjeli i grijeshili, anonimno se ispovijedaju i anonimno se zatim popravljaju. Stalo im je prije svega do biti (esencije) sakramenta: valjano odrješenje da imaju sigurnost veze s Bogom, umirenje savjesti i mogućnost pristupa k pričesti. Za takve ljude ispovjedaonica ima svoj prototip u modernom automatu: dam — daš. Dođem, pritisnem na određeno dugme koje odgovara mojoj trenutnoj potrebi a u zamjenu mi iskoči kroz otvor ono što želim (čokolada, cigareta, bomboni, vozne karte ili što već ima u suvremenim automatima). Takvom vjerniku je ispovjedaonica sa svojom automatski neosobnom anonimnom ekspeditivnosti direktni uzor suvremenog kioska, koji će i dalje ostati vrlo posjećen rekvizit suvremenog potrošačkog društva.

Za takav tip vjernika ispovijed sa svojim psihološkim vrednotama savjetovanja, tješnja, pouke i preodgoja ili preusmjerenja stava ne dolazi u obzir. Tu djeluje čisti sakrament sa svojom dogmatsko-moralnom jezgrom bez posebnih psiholoških zahvata.

Zanimljivo je da se takav tip penitenta koji je, kako svi znamo, vrlo star počeo formirati čim je Crkva počela napuštati tzv. javnu pokoru i mjesto nje uvoditi različite pobožne čine, kao što je »molitva za pokoru« da i ne spominjemo praksu oprosta koji su sa svojim brojnim podacima

* Prvi dio ovog članka objavljen je u predhodnom broju SB (4—1975., str. 308 — 318). U ovom je dijelu članka glavni urednik SB umetnuo podnaslove, zbog bolje preglednosti.

koliko dana vrijede imali na sebi neposredne tragove nekadašnje javne pokore (oprost npr. od 50 dana znači, kako je poznato, kao da je netko 50 dana činio javnu pokoru).

Ta okolnost je još zanimljivija jer je taj stari tip penitenta tek u modernom automatiziranom i anonimnom, razosobljenom potrošačkom društvu dobio pravi psihološki prizvuk kakva ga u prijašnjim vremenima nikada nije imao.

Takav se tip penitenta, naravno iz istog razloga anonimne brzine, uopće ne tuži ako pred ispovjedaonicom stoji dugi red ljudi koji bi isto kao i on htjeli što prije doći na red, niti ako ispovjednik zbog kratkoće vremena vodi o tome računa te reducira ispovijedanje na samu bit sakramenata (materiju i formu) dajući desno i lijevo odrješenja na tekućoj vrpci.

Takav se tip penitenta u svojoj ispovjednoj praksi osobno izmiče osobnom utjecaju ispovjednika. »Opus operantis« se sveo na goli »opus operatum«. Sve je to još radikalnije ako kod toga još i ispovjednika mijenja: ide na ispovijed sad ovdje sad ondje tako da ga ni jedan ispovjednik ne može ni po glasu prepoznati, ako ga već ne vidi ili osobno ne pozna (poznato je da je glas individualno još značajniji nego lice tako da čovjeka individualno lakše zapamtimo i prepoznamo već po samom tihom šaputanju).

Naravno, tu moramo razlikovati i podvrste.

a) Oni koji sakrament shvaćaju ozbiljno

Ima među tim ljudima i takvih kojima je sakramentalni život uistinu *sveta stvar*. Oni svaku ispovijed shvaćaju kao nadnaravno sredstvo svog osobnog popravka, ozbiljno razmišljaju i ispituju svoju savjest generalno i partikularno i kod svake ispovijedi »progone« svoju glavnu manu.

Takvomu nemamo što prigovoriti. Moramo imati na umu da Crkva daje i usmeno i pismeno bezbroj nauka i napomena za produblјivanje sakramentalnog života, za napredak u kršćanskoj askezi i mistici. Bilo bi ipak pogrešno misliti da mora upravo ispovjedaonica biti to odlučno poprište pouke i opomena. Ne. Ispovjedaonica već po svom tehničkom stanju (tijesan prostor, naporno klečanje koje ponetko ni fizički nije u stanju izdržati, kratkoća vremena i opasnost da ga drugi čuju, sve su to neugodne okolnosti za opus operantis) nikako nije najugodnije mjesto za takve pouke. Valja imati na pameti i okolnost da dobar kršćanin već sam sebi predbacuje i sam sebe poučava; to ga je i navelo da uopće pođe na ispovijed.

Premalo vodimo računa o tome da se razgovor u ispovjedaonici uistinu odveć čuje. Ljudi do četrdesete godine općenito govoreći vrlo dobro čuju, mogu čuti kucanje džepnog sata i do 5—7 metara udaljenosti; zato moraju

se truditi da ne razumiju što ispovjednik ili penitent govore. Stoga su u opravdanom strahu da će drugi njih isto tako čuti i razumjeti. »Nikada neću zaboraviti koliko je opterećenje savjesti za mene značila moja prva ispovijed kad sam s druge strane razumio sve što je moja školska kolegica ispovjedala, a mene je kateheta učio da to ne smijem čuti ili ako čujem da 'ne smijem znati'«. Ispovjedaonica je tehnički sve prije negoli prikladan prostor za razgovor i savjetovanje!

Ima karaktera koji su u se zatvoreni, šutljivi i samostalni, koji nikada ne nose svoje duše na tanjuru i zato ni ne osjećaju potrebe da bi se ispovjedniku »osobno« povjerali ili ga »osobno« što pitali osim bitnih elemenata samoga sakramenta.

Takve tipove ispovjednik svojom nasilnom uslužnošću i poukom izravno odbija i, možemo reći, goni iz ispovjedaonice. Oni se barem njemu više ne vraćaju. Svećenik u svojoj gorljivosti i spremnosti za poučavanje mora biti obziran i pažljiv, nenametljiv. Njegova revnost ne smije izazvati odium sacramenti. Tu se lako nađemo u drugom ekstremu do kojega se lako dođe kod svake kreposti.

Za praksu je najbolja metoda da svećenik najprije upita penitenta ima li još kakvo pitanje ili želju. Ako nema, nema razloga da dalje pita, osobito kad ima pred sobom na tekućoj vrpici još desetke ljudi koji bi htjeli što prije doći na red. Izuzimaju se, naravno, slučajevi kad je ispovjednik radi integriteta ispovijedi ili sumnje o potrebnoj dispoziciji penitenta za primanje sakramenta prisiljen postaviti još koje pitanje. Ali to nije više stvar psihologije, nego direktne neposredne teologije sakramenta.

Naravno, ima među tim tipovima i ljudi koji kroz cijeli život anonimno i neosobno ponavljaju ispovjedni obrazac još iz dječjih godina. Takvi osobno i ne nastoje naći svoju osobnu sliku, svoj vlastiti ispovjedni obrazac. Oni po toj svojoj »dam — daš« tehnici neće nikada po sakramentu pomirenja ostvariti ono što bi uistinu morali ostvariti: pravo obraćenje, popravak i produbljenje svog vjersko-moralnog života. Kod takvih ljudi je u najboljem slučaju šablona, navika, tradicija, bez osobnog nastojanja. Nikomu to ne može biti ideal za nasljedovanje, a njemu samom jedva bona fide može biti na spasenje.

U ispovjedaonici možete doživjeti i slučaj da vam se netko koga slučajno osobno do bubrega poznate ispovjeda (kao dijete), da izjutra i navečer nije molio, da majke nije slušao, da je psovao i svršeno, iako vi sami pozitivno znate da je već bio sudski osuđen na više godina zbog silovanja, abortusa, provala i krađa, da je pokušao samoubojstvo — i što hoćete više — sve vam to zataji jer je sve ostalo pri običnoj šablوني »nabrajanja« grijeha iz dječjih obrazaca. Gdje je krivnja za tako nemoguću ispovjednu praksu »naših vjernika«? To je stvar kompliciranih faktora koji daleko nadilaze okvire naše teme. Ipak i ti slučajevi spadaju ovamo, jer nas upozoravaju kako nam u masovnom ispovijedanju na tekućoj vrpici »prolaze« kroz iglene uši deve i kamile.

Ima ih i takvih koji nose na savjesti konje i volove, ali ih ubace kroz rešetku ispovjedaonice u trenutku kad se u crkvi od orgulja i pjevanja ništa ne čuje. Tako to svrše ne samo neosobno nego po mogućnosti s »pobožnom prijeverom«. Ni takvim ljudima nije stalo do obraćenja nego samo do toga da bi mogli poći na pričest. Ako imaju recidivne grijehe, osobito protiv 6. i 9. zapovijedi, redovito mijenjaju ispovjednika da im ne bi ušao u trag i da im ne bi trebalo mijenjati »stav«, što bi dobar ispovjednik i nehotice mogao od njih tražiti. Kad se radi o masovnim ispovjedima na tekućoj vrpci i dobru ispovjedniku sve to izmakne.

b) Masovne ispovijedi

Već smo se našli pred centralnim pitanjem *masovne ispovijedi*. Drago nam je kad vidimo da za veće blagdane cijela crkva želi zajednički pristupiti pričesti, da nitko neće izostati kao kakav »nevjerni i javni grešnik«. Mi ih na to i pozivamo. Ali slaba je strana takvih masovnih ispovijedi upravo u tomu što je publika tako raznolika. Nekima uistinu treba samo odrješenje, to Božje jamstvo povezanosti s Bogom, da mirne savjesti prime Krista u euharistiji. Drugima je kod takve ispovijedi potrebno mnogo više: i osobni zahvat »ex opere operantis«, da bi uredili i omogućili pravo primanje milosti »ex opere operato«.

U stvari je tu svećenik, redovito samo jedan, pred nerješivom dilemom: ili ispovjedati kako i dolikuje, do u sitnice s osobnom zauzetošću za pojedinca, barem tamo gdje vidi da je to potrebno. Tada će od 150 ljudi prije mise ispovjedati samo nekoliko desetaka, dok će ih stotinjak čekati iza mise. A i ti će otići kući jer je teško čekati, i na pričesti će ih biti malo. Ili će zadovoljiti želji svih 150 što čekaju, da bi svi došli na red prije mise. Tada će morati produljiti ispovjedanje i početi s misom s velikim zakašnjenjem. Ali u tom slučaju mora ispovjedati elektronskom brzinom dijeleći na tekućoj vrpci odrješenje lijevo i desno. Redovito se gorljiv ispovjednik odluči za drugu alternativu, a poslije sebi nasamo predbacuje da je bio moralno dovršan. Možda je njegov susjed na obližnjoj župi skrupulant i on se odluči za prvu alternativu. Zato ispovjedi malo ljudi, ali temeljito. Drugi idu k tebi na ispovjed jer prije dođu na red, a susjed ti onda naravno glasno predbacuje da ispovjed dovoljno ozbiljno ne shvaćaš.

Što ćemo reći o tome? Oba prave kompromis! Oba, oba jednostavno zato jer su oba postavljena pred nerješivu dilemu. Pokušavalo se tu tražiti rješenja koja su na žalost nekada bila ostvarivija nego danas. Zato ovdje nabacujem samo problematiku iz prakse. Kakvo bi bilo tehničko rješenje takvog masovnog ispovjedanja, to ne samo da nije predmet ove rasprave, nego ide u organizacijsko administrativnu stranu pastorizacije. Važno je da smo svjesni te problematike i da kušamo tražiti pa i naći rješenje,

kako bi ljudi masovno, to znači kao cijela crkvena zajednica, zajednički pristupali pričesti, a da ne bi zbog toga ispovijed bila reducirana na šablonsku podlogu i obični lov na odrješenje.

Bio bi opasan nesporazum, kad bi netko iz tog razmišljanja izveo zaključak da bi trebalo čestu ispovijed ukinuti i bez ispovijedi slati ljude na pričest. Ali svi znamo da za svaku pričest ne treba ići posebno na ispovijed. Ta ni svećenik ne ide svaki dan na ispovijed, iako svaki dan slavi misu, iako je to nekada bilo preporučljivo, iako neki redovi imaju ili su imali propisanu ispovijed više puta na tjedan (ipak ne svaki dan).

Česta ispovijed malih grijeha trajno će ostati potreba vjerničkog srca naprosto zato jer čovjek želi češće dobiti garanciju da je u stanju milosti. Istina, u to samo vjerujemo, sigurnosti u strogom filozofskom značenju riječi nemamo. Nije dosta ni nauka da se čovjeku po svetoj misi otpuštaju laki grijesi, jer sakrament pomirenja je upravo radi te osobne sigurnosti koju daje absolucija, to znači psihološki s obzirom na umirenje savjesti, bliži. Čovjek se boji da Krista prima nedostojno na što upozorava i Pavao u poslanici Korinćanima.

Ipak kod svega toga jedno moramo imati pred očima: od ljudi ne smijemo zahtijevati više nego od samih sebe! Ako svećenik ide na ispovijed svakog tjedna ili možda u nekoliko tjedana, bit će to dovoljan razmak i za pobožnog vjernika koji često pristupa svetoj pričesti. Tim samim smo odbili od ispovijedaonica nekoliko postotaka penitenata upravo u dane kad je navala najveća. Neka tada ti ustupe mjesto rjeđim gostima.

c) Infantilni pokornici

Konačno, među tim anonimnim i neosobnim penitentima imamo i »pobožne«, koji misle da drugima služe za uzor. Zato redovito kritiziraju druge koji nisu tako pobožni i sablažnjuju se nad svakom nevaljalštinom. Oni se često ponašaju kao da imaju monopol religioznosti i pobožnosti, a ne misle na to da žive i da se još uvijek ispovijedaju po svojim dječjim ispovjednim obrascima. Zaostali su negdje na infantilnom stupnju razvoja ne samo osobno nego i religiozno. Budući da su infantilni, nije uz njih prionuo nikakav ateizam pa ni veća moralna, pogotovo ne seksualna zabluda; ostali su djetinjski vjerni. Ali upravo zato u religioznom pogledu nikada nisu u stanju primati mjesto mlijeka »tvrdu hranu« odraslih, kako bi rekao sv. Pavao. Također zato imaju i čisto dječju sklonost kritiziranja i tužakanja, kao dijete koje svoga starijega brata ili sestru tuži mamac ili tatici.

To je tip vjernika koji još uopće nije došao do odrasla stava. Njegov je stav stav djeteta sa svim oznakama infantilizma. Taj je tip u svakoj župi vrlo glasan kao što su inače djeca uvijek najglasnija u društvu. Budući da su prema vani ipak odrasli, ostavljaju na one koji su vani, *qui longe sunt* (Dap 2, 39), dojam da je to legitimni ili čak službeni crkveni

tip vjernika, što daje povoda za zgražanje i sliku naše religioznosti u očima nevjernika na žalost vrlo izobličuje i ponižava. Najgore je ako se svećenik oslanja na takve ljude kao na svoje »najrevnije« i najvjernije suradnike. Za opravdanje svećenika moramo reći da se nekada i ne može drukčije: svećenik ne može, moralno je to vrlo teško, odbiti suradnju ljudi koji su nametljivo uslužni, pogotovu kad u isto vrijeme nema drugih i mora računati s tima jedinama koji mu stoje na raspolaganju. To vrijedi tim više što često doživimo prave histerične reakcije uvrijeđenosti i osjetljivosti, ako takve ljude odbijemo. Najgore od svega jest da svećenik prekasno upozna ljude pa je prisiljen odbijati ih tek kasnije nakon što ih je ispočetka lijepo primao. Tako je posljednja zabluda gora od prve, jer najmanja je prva zamjerka kad čovjek od početka takve ljude nekako uopće ne vidi i ne uzima ih za suradnike.

Infantilni stav tih ljudi ima kao posljedicu da oni vide grijeh posvuda i kod svakoga samo ne kod sebe. Posljedica je toga infantilnog stava odraslih ljudi da su »zlobna djeca«, nekako dječji zlobni. Opet je to zloba djeteta a ne odrasloga, to znači ne zloba čovjeka koji bi bio u stanju napraviti kakav velik grijeh, ili čak zločin (kriminal), zloba je to koja ne pozna prave zapovijedi ljubavi prema bližnjemu.

To su tipični predstavnici »nabrajanja grijeha« u ispovjedaonici: sve znaju nabrojiti, ničega se ne ustručavaju, ta nisu »nikoga ubili«, znaju svih 10 Božjih i 5 crkvenih zapovijedi, samo im zapovijed ljubavi prema bližnjemu ne dolazi ni pod jedan broj. A budući da se takvi ljudi redovito snađu u tim brzim ispovijedima, po mogućnosti anonimnima i neosobnima, i ne traže osobnih uputa ni napomena, svećenik ih ne stigne obraćati niti može u ispovjedaonici produbljivati njihov vjerski život.

Pođe li mu za rukom da pokuša osobnije pristupiti takvom penitentu i dirne li ga u živo, ubrzo osjeti da mu taj više ne dolazi. Domalo njegov dotadašnji ispovjednik dobiva sve slabe osobine, zato on bira drugoga, boljega koji ga »bolje razumije«.

U svojstvu penitenta čovjek je sklizak kao riba i lako se izmakne svakom neopreznom hvatanju. Nije uzalud Isus dušobrižništvo i pridobivanje ljudi za Božje kraljevstvo u prispodobi usporedio s ribolovom. Dušobrižnički pridobivati ljude znači loviti ribe. Kao ribe tako su i ljudi skliski i izmiču nespretno u hvatanju neiskusnih ribara. (I ribar postavlja mrežu u tami da se ne može vidjeti! Teška je ta usporedba ali je evanđeoska).

Porazna je činjenica da se »pobožni« ljudi tako brzo zgražaju nad svakom stvari i osuđuju ljude nad kojima se zgražaju. To zapažaju oni izvana i to ih vrlo smeta. Spomenuli smo Junga i njegovu tvrdnju u tom kontekstu.

Jedan od uzroka je sigurno i naša *jednostrano usmjerena ispovjedna praksa*. Teoretski tu nema nikakva pitanja ni razlike u nazorima. Dekalog i njegova ljestvica vrednota je jasan i neosporan. Nijedan moralist to nije nikada drukčije naučavao. Ali u svojoj praksi mi smo postupali kao da je peccatum contra sextum prva Božja zapovijed. Ako smo bili u sumnji,

imamo li materiam sufficientem za odrješenje, morali smo prema uputama moralista (auctores probati!) pitati ima li penitent nešto protiv 6. Božje zapovijedi, a nismo ga pitali ima li što protiv ljubavi prema bližnjemu, iako se redovito u ispovijedi ljudi i ne sjete te zapovijedi.

Čisto tehnička pozadina za tu odsutnost zapovijedi ljubavi stoji i u okolnosti da ta zapovijed nije nigdje nabrojena. Sjećam se da ni kao dijete, a ni kasnije kao student, nisam te zapovijedi vidio nigdje ni u jednom ispovjednom obrascu pa sam je zajedno s drugim kolegama jednostavno izgubio iz vida. Nije nigdje nabrojena a ni katehete je nisu dovoljno naglašavali. I oni su je u praksi premalo uzimali u obzir.

Da je to bila barem 11. Božja zapovijed, bila bi brojem označena pa bi je barem kao jednakopravnu obrađivali. A zapovijed ljubavi je ipak temelj svim Božjim (i crkvenim) zapovijedima. »Punina zakona je ljubav« (Rim 13, 10). To je punina i na žalost na tu puninu premalo mislimo. Premalo mislimo da bez te punine ljubavi nikakvo, pa ni najtočnije nabrajanje grijeha protiv pojedine zapovijedi, još nije »punina zapovijedi«.

Pa ipak nas upravo po toj zapovijedi svijet prepoznaje da smo Isusovi učenici (Iv 13, 35).

Tako smo, gubeći iz vida zapovijed ljubavi, jednostranom praksom sakramentu pomirenja oduzeli apostolski djelotvoran uspjeh, koji bi za one vani značio u isto vrijeme uvjerljivo svjedočanstvo i za vjeru u Krista privlačnost. S druge strane smo previše naglašavali 6. i 9. Božju zapovijed. Na žalost, rijetko smo kod drugih zapovijedi tako dosljedno ispitivali o svim okolnostima da bismo postigli integritet ispovijedi kao baš kod 6. zapovijedi, što je bilo in odium sacramenti, iako su nas moralisti od toga odvrćali.

U poznatom Noldinovom udžbeniku stoji masno tiskana uputa »pro praxi« da je u toj materiji melius deficere quam abundare. Moramo imati na pameti da ljudi u toj materiji gledaju na svećenika vrlo kritično. Ne razumiju naše zabrinutosti za integritet ispovijedi nego sumnjiče: kako ga baš to do u sitnice zanima; zašto tako točno ne ispituje okolnosti koje mijenjaju vrstu i broj grijeha kad se radi o 7. Božjoj zapovijedi: kamo je otišao novac, što je ukrao, kakva je tehnička sredstva upotrebljavao, kako je rasipao ukradeno blago, kakvu je naknadu imao itd. Kod toga ne smijemo biti naivni. Ako igdje, to je ovdje psihologija čovjeka vrlo važna! Ako igdje, to ovdje nepoštivanje te psihologije može prouzročiti teške sablazni, ruinam gravem vjerniku koji gleda našu osobnost u čudnom svjetlu.

Osim toga ima abudantia zanimanja quoad sextum i tu slabu stranu što smo upravo u tome pravili teške skrupulante od ljudi koji su nas slušali. Ni u jednoj drugoj zapovijedi nemamo tako teških skrupulanata kao upravo u toj. To je čudna slika. Patologija pastorala u toj točki pokazuje najslabiju sliku. Ta slika je to slabija ako imamo na pameti da su već u prijašnjim stoljećima veliki učitelji duhovnog života tvrdili: u svakoj Božjoj zapovijedi sam susretao skrupulante samo u zapovijedi ljubavi

prema bližnjemu još ne (sv. Franjo Saleški i dr.). To prisiljava na razmišljanje. To je materija za duboku i trajnu meditaciju. Pastoralna psihologija neprestano prelazi u meditaciju.

2. Vjernici s osobnim stavom

Ima opet vjernika koji s obzirom na ispovijed predstavljaju drugi ekstrem: žele da im ispovijed bude nešto *sasvim intimno, osobno*. Kao što su osobno griješili tako hoće da to osobno kod ispovijedi poprave i da se osobno s ispovjednikom razgovore. To su ljudi koji u ispovijedi ne traže samo odrješenje, samo bit sakramenta »*ex opere operato*«, nego im je dragocjeno također sve što je »*ex opere operantis*«, i to sa strane ispovjednika kao i sa strane njih samih.

To su ljudi koji ne dolaze na ispovijed anonimno, nego se odmah predstave s imenom pa i kad moraju u tamnu ispovjedaonicu.

Zato su to ljudi koji redovito imaju svoga stalnoga ispovjednika, »osobnoga« ispovjednika. Najradije idu na ispovijed u sobu, ili ako se radi o ženskim osobama u kakvu za tu svrhu pripremljenu prostoriju. Danas nisu tako strogi propisi o tomu, jer moramo biti sretni da ljudi uopće dolaze na ispovijed bez obzira gdje, kada i kako. Glavno je da iskreno traže pomirenje s Bogom, da idu za Kristovom milošću.

Danas ispovjedaonica putuje: seli iz standardnih kioska u crkvama i ide posvuda gdje je moguće naći svećenika, čak na cestu, na ulicu koja se tako pretvara u milosni put u Emaus.

Moramo imati pred očima da danas dolaze k svećeniku mnogi ljudi na razgovor o svojim vlastitim potrebama, osobito ako u njemu vide psihologa, stručnjaka u problemima koji ga muče. Mnogi se takvi susreti dramatično završe spontanom molbom: Smijem li dobiti odrješenje ako sam ga dostojan(na)?«

Da li takvom čovjeku koji se nalazi u teškoj duševnoj krizi, na rubu očajja ili samoubojstva ili na pragu bolnice (za duševne bolesti), i uz to je možda pun predrasuda protiv »formalizma i ceremonija u Crkvi« otežamo njegovu intimnu molbu do koje se je nakon dugih godina popeo, tako da mu pokažemo vrata, da ga povedemo u crkvu te počnemo oblačiti talar ili sl.? Neće li takav čovjek, koji je kao Nikodem došao k vama, koji »ne smije vjerovati«, kako kaže: »Što će reći oni s kojima je životno ili organizacijski povezan«, što će reći žena, odnosno muž, kažem, neće li takav čovjek ponovno pasti u razočaranje nakon što se je jedva izvukao iz okova predrasuda koje ga smetaju da bi došao bliže k Crkvi? Naprotiv: nije li takva ispovijed, kojoj — istina — nedostaju neke uobičajene formalnosti, kad čovjek plače i uzdiše nad bezizlaznošću i zabludom svoga života, kad suzama natopi stol i stolicu, neusporedivo skrušenija i njegov stav doslovno obraćeniji nego li kod anonimnog penitenta u tamnoj ispovjedaonici kad mu svećenik iz opreznosti da bi apsolucija bila barem valjana na brzinu kaže: »Sad se pokajte i molite djeloskrušenje!«?

Usput moramo reći da je ta zapovijed »pokajte se« u ispovjedaonici jedan od psihološki najtežih promašaja. Kako će se netko pokajati »po komandi«, ako već nema kajanja u sebi. Obratno, zašto to naređivati nekome koji je s tim pokajanjem u srcu već došao u ispovjedaonicu iako tamo nije »izmolio obrasca«. I to su još okamenjeni ostaci dječjih ispovijedi i njihove tehnike koja je kod djece još razumljiva jer za nešto samostalnije nisu još sposobni. Moramo ih naučiti barem »proceduru«. Odrastao čovjek mora u sve to kasnije uliti duha.

Zato je isto tako psihološki nemoguća i također sakramentalno sumnjiva praksa kad ispovjednik nekoga koji je zatajio kakav grijeh ili zanijekao grešnost svog čina tek »disponira« za valjano odrješenje kad je iz njega »izvukao« grijeh pa ga zatim (barem u nekoliko kratkih trenutaka) upozori: »Sada se pokajte!« Kako je moguće u jednom trenu od nevjernika napraviti vjernika, od grešnika pokornika, od zatajivanja ispovijed, od okorjelosti obraćenje? Ispovijed koja je bez sumnje jedna od najdubljih osobnih, zato slobodnih i u isto vrijeme promišljenih stvari, u takvoj se proceduri sumnjivo približuje vanjskoj prisili (dresuri).

Svatko od nas koji ima dugogodišnju praksu u ispovjedaonici zna da takvi kazusi nisu tako rijetki. Mlad čovjek vam na primjer nakon dugog nijekanja grijeha konačno izjavi da »prizna« jer mora dobiti odrješenje: majka ga vani čeka pa šta će mu reći, i sl.! Slični su kazusi i kod bračnih drugova kad žena čeka muža ili muž ženu. Zavaravamo sami sebe ako mislimo da možemo čovjeka u ispovjedaonici »disponirati« i nakon toga taj dvoboj riječi pobjedonosno završiti absolucijom.

Kod svega toga premalo mislimo da se kod čovjeka radi o *stavu*. Zar možemo u trenu promijeniti čovjekov stav koji je odraz cijele njegove osobnosti, njegovog razvoja i nazora, racionalne i emocionalne privezanosti na životne navike? Možemo li ga promijeniti tako da će nakon ispovijedi otići s drukčijim novim stavovima prema moralnim principima. Smatram da je to moguće u najboljim slučajevima samo u rubnoj situaciji, kad čovjek gleda u oči smrti, tada kad se sve u čovjeku konačno uzdrma. Stoga autori većinom dopuštaju mogućnost da se čovjek obrati i u zadnje trenutke, na vješalima ili pod mostom kad pada u vodu.

Za ljude koji u ispovijedi traže priliku za osobni razgovor i u njoj otkrivaju svoje osobne probleme taj sakramentat ima osobitu psihološku vrijednost. Za takve je ispovijed još uvijek i *starodavna psihoanaliza*, koja upravo zbog svoje bipolarne vrijednosti nadilazi modernu psihoanalizu, osobito stoga što je već po svojoj naravi prije svega preventivna i traže je duševno zdravi ljudi da se u duhovnom zdravlju utvrde te im je posebna psihoterapija nepotrebna.

Kad bi svećenici imali dovoljno stručnog znanja i pastoralnog vremena, mogli bi osobnim kontaktom i duhovnim utjecajem u sakramentu pomirenja konstantno čuvati ljude u duševnom zdravlju, pravoj harmoniji razuma i čuvstava, individua i društva, pravoj ravnoteži sa svijetom i njegovom nervoznom žurbom; djelotvorno bi čuvali čovjeka (preventiv-

no) od suvremene psihoneuroze pružajući mu nutarnji mir i u isto vrijeme mu razjašnjavajući problematiku koja bi mogla ugroziti njegov osobni ekvilibrij.

Ako je psihijatar C. G. Jung ustanovio da je pozadina duševnih smetnja kod pacijenata redovito u izgubljenosti vjeri, onda je s naše strane vrlo nedosljedna nemarnost da tu potresnu okolnost u svojoj pastoralnoj praksi dovoljno ne cijesimo i ne iskoristimo u korist religije i prije svega, naravno, na duhovnu korist naših klijenata. Tu se nalazimo pred još neiskorištenim, da ne kažem neotkopanim, blagom radi kojega bi bilo vrijedno prodati sav drugi pastoralni imetak i tu zemlju kupiti te njezine dragocjenosti eksploatirati.

Poziv je vremena danas upravo tip čovjeka koji kao Nikodem nevidljiv u sitne sate traži svoga učitelja da se s njim osobno porazgovori. Danas je taj način pastorizacije vrlo važan jer su u našim prilikama pastoralni posjeti u mnogočemu otežani, a kod organiziranih Nikodema više puta i principijelno nemogući. Današnji čovjek je za svoje osobne probleme neusporedivo osjetljiviji od čovjeka prijašnjih vremena. On ima neusporedivo više svoje osobne problematike nego su je imali njegovi preci. Nekada je ljudima bilo samo po sebi razumljivo sve što su crkvene vlasti naređivale ili barem savjetovala. Danas je čovjek prema svemu kritičan, u svemu ima svoje osobne »poteškoće« i »potrebe«.

Suvremeni čovjek želi uporedo s materijalnim standardom bar tako visoko dizati i čuvati i svoj osobni standard. To znači da on želi za svoje osobne želje, nazore i potrebe isto tako izbirljivo i osobno prilagođene upute, propise, aplikacije, koji računaju upravo s njim, s njegovim duhovnim ukusom i nazorima. Neka seoski dušobrižnici ne misle da su to iznimke koje vrijede samo za gradske ljude ili možda samo za intelektualce. Ne, varaju se jer ne znaju da i njihovi seoski vjernici koji možda stanuju negdje po šumama i planinama idu kriomice u grad k svećenicima na razgovore i savjete ako im njihov domaći dušobrižnik toga ne nudi. Onda naravno dođu k njemu, ako uopće dođu, samo da prime održavanje i ne postavljaju mu osobnih pitanja.

Stoga je današnjem čovjeku i pastoralno teško ugoditi. Zato bi bilo dobro da ispovjednik i osobno poznaje penitenta jer njegovi i najpromišljeniji i najdobronamjerniji savjeti lako mogu naići na otpor i nerazumijevanje.

Svakako je zanimljivo i ujedno i potresno koliko su anonimnih pisama i kritika dobivali ljubljanski misionari za vrijeme svetogodišnjih misija i poslije njih! Ta skoro bolesno osjetljiva kritičnost koja je svakako simptom već prije spomenutog tipičnog prekomjernog zgražanja pobožnih ljudi ujedno je tipičan simptom suvremenog čovjeka i njegove izvanredne osjetljivosti za njegov osobni standard.

U tome također treba tražiti uzrok zašto je u modernim brakovima razvod sve češći: ljudi su preosjetljivi za svoj osobni standard. Tu je također pozadina, ili barem dio pozadine što se suvremeni laik neusporedivo

više zanima za vjerski život i što se svojim nazorima i savjetima miješa i u crkvenu administraciju. Doba laika u Crkvi je doba smisla za osobni standard čovjeka. Svakako je zanimljivo da su kod nas danas, kad im to sigurno ne koristi, laici više zainteresirani u crkvenim stvarima nego su bili u prijašnjim vremenima, kad im je to s obzirom na vanjske okolnosti više odgovaralo.

3. Vjernici između anonimnog i osobnog stava

Ima također vjernika koji su s obzirom na odnos prema ispovjedaonici i ispovjedniku nekako u sredini između oba spomenuta ekstrema.

Oni mijenjaju svoju praksu. Nekada žele samo odrješenje: stoga im je ugodna brza pa i anonimna i neosobna ispovijed. Drugi put opet traže osobnu ispovijed i osobnu razmjenu misli. To se redovito događa kad u njihovu životu dolaze novi problemi ili čak krize. Neki žele anonimnu ispovijed i onda kad iznimno dođu s grijesima kojih obično nemaju pa ih je stid pred redovnim, odnosno poznatim ispovjednikom. Svećenici znaju za takve slučajeve i s njima računaju. Zato imaju psihološki sasvim obrazloženu praksu da od vremena do vremena pozovu u svoju župu strane ispovjednike te tako omogućue pristup sakramentima brojnim ljudima koji inače ne bi k njima išli. Poznato je da najbliži i najuži krug svećenikovih suradnika ne ide nikada k njemu na ispovijed. Ljudski gledano možda je to jedino ispravno. Tada je suradnja lakša i slobodnija.

Takvi ljudi traže i imaju duhovno vodstvo samo kad im treba. Vjernici koje smo spomenuli pod prvom točkom nikada nemaju osobnog duhovnog vodstva, a vjernici drugoga tipa (pod drugom točkom) imaju redovno osobno vodstvo.

Je li loše da netko traži osobno duhovno vodstvo samo kad mu treba?

Ne, i to zbog više razloga:

Prvo, zato to nije loše što je redovno pastoralno vodstvo u Crkvi tako organizirano da redovito zadovoljava i mora zadovoljavati sve vjernike. Ako dušobrižnik zadovoljava svim propisima i napatcima, mora koliko-toliko zadovoljavati sve vjernike koji redovito sudjeluju u Božjoj službi i redovito primaju sakramente te se u svom vjerskom i moralno asketskom životu ravna po nauci Crkve, pogotovo ako uz to još čitaju i religiozno štivo.

Drugo, nije to loše ni za to što bi pravi pastoral i onako vjernike morao dizati na onu visinu na kojoj se ne bi više na prvom mjestu pitali što je dužnost i da li je još dužnost (i iznad toga ništa više!), nego bi im »dužnost« morala postajati njihova osobna potreba. Drugim riječima to bi se reklo: pastoral bi morao vjernike u odnosu prema vjerskim i moralnim principima tako snažno i duboko motivirati da im motivi za vjerovanje i vršenje vjersko-moralnog života ne dolaze više »izvana« kao nešto »tuđe«, kao »moraš« i dužnost, nego da ih tako asimiliraju i osobno usvoje

da postanu stožer njihove osobnosti, da im znače njihov osobni religiozni stav. Na toj visini prelaze im vjerske dužnosti (principi i zapovijedi) u osobnu potrebu koju često izriču: »bez toga ne možemo više živjeti«, »to je život moga života«, »to mi je nešto najsvetije« i sl.

Treće, to nije slabo ni za to što nam se u tom svjetlu stalno osobno duhovno vodstvo uz redovno crkveno vodstvo pokazuje kao iznimka koja nije za sve. A iznimka nikada nije opća dužnost.

I te iznimke su opet različite.

Na jednoj strani radi se o ljudima koje Bog zove na izvanrednu duhovnu savršenost kakvu susrećemo u životu svetaca. Takvim ljudima treba uvijek i posebnih naputaka. Stoga oni traže i od svećenika posebnu mudrost i savršenost.

S druge strane ovamo spadaju izuzetne osobe koje imaju isto tako izuzetne poteškoće u svom osobnom, bilo sasvim individualnom ili obiteljskom ili javnom životu. Takvim ljudima je svakako potreban čest osobni razgovor s osobnim pitanjima i odgovorima. Po svoj prilici većina razgovora što ih mora voditi suvremeni dušobrižnik otpada upravo na tu kategoriju ljudi. Praksa nam to potvrđuje.

Na trećem mjestu među ljude koji imaju potrebu za osobnim duhovnim vodstvom spadaju i takvi kod kojih se vide različite duševne anomalije: psihoneurotičari, prisilni neurotičari ili skrupulanti, razni psihopatski tipovi, kverulantske i paranoidne osobe, ljudi s raznim manijama koji su »pozvani na nešto izvanredno«, više, iako su redovito ispod prosjeka većine drugih, svi ljudi koji — istina — ne spadaju direktno psihijatru jer se ne radi o duševnim bolestima, ali im u stvari više treba psiholog nego dušebrižnik.

To su ljudi kojima ne treba na prvom mjestu duhovno vodstvo nego duševno liječenje, psihoterapija posebna vrsta.

Ovdje bismo posebno upozorili na razliku. U svim prijašnjim vrstama ljudi, koji osjećaju potrebu za osobnim duhovnim vodstvom i zato kod svete ispovijedi traže veći dio »ex opere operantis«, radi se uistinu o duhovnom vodstvu koje se u samom temelju razlikuje od psihoanalize (i sličnih tehnika), gdje se na prvom mjestu radi o duševnom liječenju ili psihoterapiji.

Tako smo se kod treće vrste ljudi susreli s tipovima kojima zapravo treba psihoterapija, a ne pravo duhovno vodstvo.

Duhovno vodstvo, osobito ono koje je u neposrednoj vezi sa sakramentom pomirenja, ima kao svoj subjekt uvijek normalnu, zdravu osobu. Psihoterapija međutim ima kao svoj subjekt kojemu se obraća, uvijek već duševno donekle devijantne osobe, iako se tu ne radi o pravim psihoticima, koji već spadaju u područje psihijatrije i psihijatra.

Upravo ta treća vrsta ljudi koja redovito traži posebnog osobnog dodira sa svećenikom da se s njim porazgovori, muči ga (nekada bez

kraja i konca) s raznim pitanjima na koja je teško dati zadovoljavajuće odgovore, ta vrsta ljudi glavni je uzrok što je kod mnogih riječ »duhovno vodstvo« došla na tako slab glas i dobila negativan prizvuk i predznak.

Budući da su ti ljudi vrlo nametljivi, vrlo su upadni, svraćaju na se pozornost i zato ostavljaju dojam da se kod duhovnog vodstva »redovito« radi o devijantnim osobama. Ako su uz to u pitanju još i ženske osobe, nehotice se nameće misao da su osobno odveć vezane na svećenika, da se radi o podsvijesnom izživljavanju potisnutih erotskih kompleksa za koje im svećenik služi kao nekakav katalizator. To je uloga koja nije sramotna a još manje je grešna, može biti štoviše samaritanska i zato za spasenje korisna, ali je više sve drugo nego predmet zavisti, jer bi svećenik mogao svoje vrijeme, energiju i mudrost korisnije pokloniti drugim ljudima gdje se objektivno radi o neusporedivo urgentnijim životnim problemima.⁴

Zaključak

Saberemo li sada sve misli, možemo reći da se u suvremenoj problematici sakramenta pomirenja radi prije svega o dvije psihološke zadaće:

S jedne strane, kako naći pristup k ljudima koji više ne idu na sakramente; kako im učiniti sakrament pomirenja privlačnijim i pristupačnijim. Znamo da više puta sva naša teološka i psihološka mudrost zataji. Ništa ne koristi jer se u ljudima ruše temelji ili osnovni uvjeti za pristupanje k sakramentima, a to je vjera u Boga i Krista i Crkvu, a za vjerom, razumije se, iščezavaju i zdravi principi morala uopće. Moral suvremenog čovjeka se je pomaknuo s nekadašnjeg kolosjeka i djelomično sasvim denaturalizirao te je nestalo razlike između grijeha i zasluge.

Na drugoj strani imamo vjernike koji idu na sakramente. Tu bi bila zadaća psihologije da im pomogne produbiti primanje sakramenata u onome što spada na »opus operantis«. To su u stvari dvije skrajnosti.

Jedna se zadovoljava sa šablonskim primanjem sakramenata. Njoj je svako »miješanje« suvišno. A upravo ljudima te vrste treba produbljivati sakrament pomirenja da ne postane samo navika ili tradicija, koja će u časovima kušnje brzo zatajiti kako to vidimo kod naših iseljenika (radnici u tuđini gdje nema uobičajene domaće religiozne atmosfere).

⁴ Inače s obzirom na odnos vjernika prema sakramentu opažamo kroz povijest zanimljivo pomicanje naglasaka, koje je u ostalom uvijek u okviru »pravovjernosti« a ima uvijek i svoju psihologiju s obzirom na različitu psihološku pozadinu. U prvim kršćanskim stoljećima bila je javna pokora. To znači: tko nije smio na svetu pričest nije smio ni k misi nego je morao ostati vani u predvorju. Naglasak je bio na žrtvi i primanju Krista. Tko nije mogao osobno doći, nosili su mu pričest kući. Kad je dokinuta javna pokora išli su svi u crkvu k misi, a na pričest se išlo sve manje. Tada bi zapravo morali svi ostati vani u predvorju grešnika. Tada se mjesto primanja Krista sve više širilo štovanje Krista u euharistiji, što je doseglo svoj vidljivi vrhunac u ustanovljenju blagdana Tijelova (koncil u Vieni 1311.). Što je štovanje više dolazilo u prvi plan, sve više se naglašavala potreba osobne ispovijedi kao uvjet za primanje Krista u euharistiji. To je doseglo vrhunac u jansenizmu, kojega još i danas ima dosta među ljudima, ali u zadnje vrijeme vidljivo iščezava. Osobito nakon Drugoga vatikanskog sabora svjesno se pomiče naglasak opet na starokršćansko shvaćanje: žrtva i primanje Krista u euharistiji, dakle život s Kristom. Time i nehotice (već iz čisto praktično tehničkih razloga) ide u pozadinu česta ispovijed kao uvjet za primanje svete pričesti. Opširnije raspravljanje o toj stvari ne spada doduše u područje psihologije nego teologije, iako to pomicanje ima razumije se svoju zanimljivu psihološku pozadinu kao i učinke upravo u odnosu vjernika prema samom religioznom životu.

A druga postavlja velike zahtjeve jer želi u općem dizanju suvremenog osobnog standarda (zadovoljavanje osobnim potrebama i vještačko podizanje tih potreba) paralelno dizati i svoj osobni — religiozni, recimo i asketsko mistični standard. U tim zahtjevima vrlo pobožni i religiozni zahtjevi ljudi psihološki su vrlo slični s areligioznima koji »ne mogu više vjerovati« i zato su se udaljili od Crkve. Barem mnogi od njih su takvi. I neka se nitko ne čudi toj tvrdnji i neka u njoj ne gleda pretjerivanja.

Mnogi moderni ljudi koji govore da više ne vjeruju, a ne bih ih htio nazvati ateistima, nevjerni su ne možda zbog nedostatka smisla za duhovne i osobne probleme, nego sasvim suprotno — nevjerni su zbog pretjeranih zahtjeva koje postavljaju na religiju i Crkvu i preko toga na svećenika. To je prenapeto uzdignut osobni standard s tako visokim zahtjevima da im obični dušobrižnici nisu u stanju zadovoljiti. Njih obična religiozna praksa širokih vjerničkih masa odbija. U njoj gledaju idolopoklonstvo i materijalizam, banalnosti koje ne mogu izdržati kritiku čistoga duha koji bi želio po Kristovoj naredbi još Boga štovati »u Duhu i istini« (Iv 4, 23).

Tako se skrajnost vjernika koji žele stalno duhovno vodstvo, i skrajnost nevjernika koji ne mogu vjerovati jer ne nalaze tako zahtjevnog izabranog duhovnog vodstva u suvremenom svijetu nalaze psihološki na istoj razini, iako su teološki na dvije suprotne obale. Obje te skrajnosti ponovno nas utvrđuju u spoznaji da suvremeni čovjek u svećeniku sve više traži stručnjaka u psihologiji nego u teologiji. Ironija je da je svećnikova staleška formacija usmjerena sasvim suprotno. Suvremeni čovjek naime traži u svećeniku neposredno više psihologa kad u njemu traži dušobrižnika a ne toliko teologa teoretičara, kao što Boga i Krista ne traži više prvenstveno u jedinstvu jedne Božje naravi nego u zajedništvu njegove braće u smislu Isusovih riječi: »Zaista, kažem vam što ste učinili jednom od ove moje najmanje braće, meni ste učinili« (Mt 25, 40).